

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФАКУЛТЕТ „ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ, ЗДРАВНИ ГРИЖИ И СПОРТ“
КАТЕДРА „МЕДИКО-СОЦИАЛНИ НАУКИ“

Елена Илиева Керанкова

Ефективност на системата за регистриране и мониторинг на случаи на насилие над деца

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

Докторска програма: Организация и управление на социалните дейности

Професионално направление: 3.4. Социални дейности

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Научен ръководител:

проф. д-р Васка Станчева-Попкостадинова

Благоевград, 2021

Дисертацията е обсъдена и допусната до защита на заседание на катедра „Медико-социални науки“ на ФОЗЗГС при ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, състояло се на 14 юни 2021 г.

Дисертационният труд е в обем 136 страници включва: увод, три глави, основни изводи, препоръки, библиография и приложения (2бр.). Резултатите са онагледени с 16 фигури и 26 таблици. Библиографията включва 107 източника, от които 66 на кирилица и 41 на латиница.

Защитата на дисертацията ще се състои на 03.09.2021 г. от 10.00 часа в зала 478 на УК-1 на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на открито заседание на научно жури в състав:

1. Доц. д-р Мая Любенова Чолакова -председател
2. Проф. д-р Васка Славчева Станчева-Попкостадинова
3. Доц. д-р Стефка Иванова Динчийска
4. Доц. д-р Соня Георгиева Будева
5. Доц. д-р Тотко Мисробов Татъзов

Материалите за защитата са на разположение на интересуващите се в стая 488, УК1, ЮЗУ „Неофит Рилски“, ул. „Иван Михайлов“ № 66

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
-------------------	---

ПЪРВА ГЛАВА. ЛИТЕРАТУРЕН ОБЗОР

1.1. Насилие и пренебрегване над деца – концептуален подход.....	6
1.2. Стратегически документи.....	7
1.3. Регистриране на случаи на насилие над деца	8
1.4. Координационен механизъм за взаимодействие при работа по случаи на деца в риск.....	8

ВТОРА ГЛАВА. МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИ НА ПРОУЧВАНЕТО

2.1. Цел, задачи, хипотеза	11
2.2. Методи на изследването.....	12
2.3. Инструментариум.....	13
2.4. Извадка.....	13
2.5. Организация на проучването.....	14
2.6. Етични аспекти.....	14

ТРЕТА ГЛАВА. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

3.1. Анализ на данните от Докладите за мониторинг на прилагането на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция.....	15
3.2. Интервюта с експерти в областта на закрила на детето.....	23
3.3. Ефективност на съществуващите механизми за откриване, регистриране и проследяване на случаите на насилие над деца – резултати от анкетно проучване.....	28

ОСНОВНИ ИЗВОДИ	43
-----------------------------	----

ПРЕПОРЪКИ	46
------------------------	----

ПРИНОСИ	47
----------------------	----

ПУБЛИКАЦИИ И УЧАСТИЯ В ПРОЕКТИ И НАУЧНИ ФОРУМИ С ПРЕДСТАВЯНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	48
---	----

БИБЛИОГРАФИЯ	50
---------------------------	----

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АСП – Агенция за социално подпомагане
ДАЗД – Държавна агенция за закрила на детето
ДПС – Детска педагогическа стая
ДСП - Дирекция „Социално подпомагане“
ЕГН – Единен граждански номер
ЗДОИ – Закон за достъп до обществена информация
ЗЗДет. – Закон за закрила на детето
ЗЗДН – Закон за защита от домашно насилие
ЗСП – Закон за социално подпомагане
ИИС – Интегрирана информационна система
КПД – Конвенция на ООН за правата на детето
КМ – Координационен механизъм за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция
КРБ – Конституция на Република България
КЦ – Кризисен център
МКБППМН – Местна комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни
МТСП – Министерство на труда и социалната политика
МДЕ – Мултидисциплинарен екип
НК – Наказателен кодекс
НСИ – Национален статистически институт
НСД – Национална стратегия за детето
НТЛД – Национална телефонна линия за деца
НПО – Неправителствена организация
ОД на МВР – Областна дирекция на Министерството на вътрешните работи
ОЗД – Отдел „Закрила на детето“
ППЗЗДет. – Правилник за прилагане на закона за закрила на детето
РП – Районна прокуратура
РДСП – Регионална дирекция за социално подпомагане
РЗИ – Регионална здравна инспекция
РУО – Регионално управление на образованието
СЗО – Световна здравна организация
СК – Семейен кодекс

УВОД

Липсата на точна информация за броя на децата, жертви на насилие и пренебрегване, е сериозно ограничение пред ефективната реакция (Leeb, Lewis, & Zolotor, 2011). Добиването на представа за размера и същността на малтретирането на деца, от друга страна, е “фундаментът на закрилата срещу насилието”(Fallon et al., 2010).

Доброто познаване на феномена насилие - къде най-често се случва, в какви прояви и форми и кои възрастови групи и общности от деца са най-уязвими - е от основно значение за планиране и изготвяне на адекватни стратегии за намеса, както и определяне на цели в цифрово изражение и обвързани с конкретен срок за контрол върху постигането на напредък и спиране на насилието.

Отчитайки сериозността на проблема през последните години страната ни е предприела редица законодателни промени. Разписани са национални стратегии и планове за превенция на насилието над деца. С подписаното споразумение за сътрудничество между органите за закрила на детето се слага началото на междусекторен подход при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие.

Въпреки предприетите мерки непрекъснато нараства броят на случаите на насилие над деца. Това поставя въпроса: Повишила ли се е чувствителността на обществото към това явление и до колко са ефективни предприетите мерки?

Независимо от напредъка при идентифицирането, установяването и реакцията на насилието над деца, все още не съществува система за събиране на данни, която да обхваща всички малтретирани деца (Fallon et al., 2010).

Точното познаване на феномена насилие и неговите размери би позволило планиране и прилагане на адекватни мерки за превенция и подкрепа.

Това насочи изследователския ни интерес към темата за ефективността на системата за сигнализиране и мониторинг на случаите на насилие над деца.

ПЪРВА ГЛАВА. ЛИТЕРАТУРЕН ОБЗОР

1.1. Насилие и пренебрегване на деца – концептуален преглед

Дефиницията за насилие е различна в отделните държави и култури.

Чл. 19 от Конвенцията на ООН за правата на детето (1991) регламентира задължението на страните да предприемат всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на децата от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително и сексуални престъпления. По-детайлна защита на децата от всички форми на насилие са разписани в три Факултативни протокола към нея и се отнасят конкретно до търговията с деца, детската проституция и порнография, участието на децата във въоръжени конфликти и процедурата за подаване на жалби.

Според определение на Световната здравна организация (WHO, 1999), насилие е всяка форма на физическа или емоционална злоупотреба, сексуално насилие, занемаряване или нехайно отношение, експлоатация с търговска цел, които водят до реално или потенциално увреждане на здравето на детето, заплахата за неговото оцеляване и развитие или унищожаване на неговото достойнство, произтичащи от взаимоотношения, основани на отговорност, доверие и власт.

В Българското законодателство определение за насилие е дадено в следните законови и подзаконови нормативни актове: Наказателен кодекс, Закон за защита от домашно насилие, Правилника за прилагане на закона за закрила на детето, Закона за народната просвета.

В допълнителните разпоредби към Правилника за прилагане на закона за закрила на детето (ППЗЗДет.) се дават за първи път в нашето законодателство определения за различните видове насилие. В най-общ смисъл насилието над дете е

дефинирано като „всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна или социална среда” (ППЗЗДет., & 1, т.1 от доп. разп.).

1.2. Стратегически документи

Защита на детето срещу всички форми на насилие и експлоатация е един от приоритетите на политиката за детето в България.

Още със създаването на системата за закрила на детето (ЗЗДет., 2010), темата за насилие над деца намира своето място във всеки един законов и подзаконов нормативен акт. С времето насилието над деца се очертава като една от проблемните зони, което налага разработване на конкретни стратегически документи и планове за действие, с разписани дейности и отговорности, както и срокове за изпълнението им. От 2010 година до момента са приети следните стратегически документи, очертаващи основните насоки в държавната политика за закрила на детето:

- План за действие за закрила на децата за 2000-2003 г.;
- Национална стратегия за детето за периода 2004-2006 г.;
- Национална стратегия за детето 2008-2018 г.;
- Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в РБългария“ и План за действие за нейното изпълнение;
- Национален план за превенция на насилието над деца 2012-2014 г.;
- Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2017-2020 г.;
- Национални програми за закрила на детето и отчети по изпълнението им.

Важно е да се отбележи, че към момента няма действаща Национална стратегия за детето, както и не са приети

Национални програми за закрила на детето за 2019, 2020 и 2021 г. Част от текстовете в изготвената национална стратегия за детето за периода 2019 -2030 година обществено недоволство, поради което не се стигна до нейното приемане.

1.3. Регистриране случаи на насилие над деца

От началото на 2013 г. Агенцията за социално подпомагане (АСП) преустановява регулярното подаване на информация от отделите за закрила на детето към ДАЗД. С измененията и допълненията на Устройствения правилник на АСП, в сила от 08.08.2012 г. се структурира дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“ като част от задълженията ѝ са поддържането на оперативна информация за дейностите по закрила на детето. Информацията се събира по различни методики, което не позволява сравнимост с натрупаната до момента база данни“ (Отчет за изпълнението на Националния план за превенция на насилието над деца за 2012-2014 г.).

Един от идентифицираните проблеми е „прекъсване на информационния поток, обезпечаваш Националната информационна система по отношение на данните за насилие срещу деца, което води до липсата на обективна информация и анализ на проблема за насилието“ (пак там). Отчетена е необходимост от въвеждане и поддържане на Национална информационна система за деца по утвърдена методика и съпоставими индикатори.

1.4. Координационен механизъм (КМ) за работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и взаимодействие при кризисна интервенция

С цел осигуряване на ефективна система за превенция и закрила на децата, законодателят е регламентирал разработването на Координационен механизъм за взаимодействие между органите за закрила (ЗЗДет., чл. 6а)

Тази разпоредба е намерила своята реализация в подписаното през 2010 година Споразумение за сътрудничество

и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила на детето при случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция. Подписаното споразумение цели обединяване на усилията и осигуряване на ефективна система за взаимодействие между представителите на изпълнителната власт и органите на местно самоуправление. С подписването му се регламентира създаване на мултидисциплинарни екипи на местно ниво, които да работят при получаване на сигнал за насилие над дете, както и в случаи, при които се налага кризисна интервенция. В документа са разписани: отговорностите на институциите и техните представители; процедура за идентификация и оценка и процедура за кризисна интервенция, която се прилага при възникване на критично събитие с висока степен на опасност.

Прилагането на Координационен механизъм при насилие е намерило законова регулация с промени в ЗЗДет., които са в сила от 01.01.2021 г.

ДАЗД ежегодно извършва мониторинг на прилагането на Координационния механизъм за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция.

Не са налични обобщени статистически данни на национално ниво за случаите на насилие над деца. Провеждани са редица проучвания по показател вид насилие, за различен период от време, изнесените данни от които не дават представа за общия размер на явлението. Част от направените препоръки на база получените резултати касаят подобряване на системата за събиране на данни и информационната система за управление. Предложените дейности касаят провеждане на обхващаща различните сектори оценка на наличните източници на административни данни и данни относно насилието над деца, както и създаване на междуведомствена комисия или работна група със задачата да разработи план за действие за подобряване на дейността по събиране на административни данни и

дезагрегиране на данните по ключови показатели за насилието над деца при използване на съществуващите източници на данни и системи.

Едно от ограниченията, присъщи на всеки опит да се документира насилието над деца, засяга това, което остава извън обхват: предполагаемият голям брой деца, които не могат или не желаят да кажат какво са преживели. Решаващо значение за елиминиране на насилието се придава на системните инвестиции в събирането на данни. Друг идентифициран проблем са трудностите при достъпа за провеждане на изследване, част от които са свързани с гарантиране правата на децата, но друга част от тях изразяват и съпротивата към провеждане на подобен тип проучвания.

ВТОРА ГЛАВА. МЕТОДОЛОГИЯ

2.1. Цел, задачи, хипотеза, предмет и обект

Цел: Проучване ефективността на съществуващите механизми за откриване, регистриране и проследяване случаите на насилие над деца

За постигане на целта са формулирани следните **задачи**:

1. Проучване на наличната нормативна уредба, регламентираща поддържане на единна информационна система.
2. Проучване на наличните процедури за регистриране и проследяване на случаи на насилие над деца в отделните сектори.
3. Проучване и анализ на отчетни доклади по прилагане на Координационния механизъм за взаимодействие при работа по случай на дете, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция.
4. Идентифициране на силните и слабите страни на действащата система за регистриране и проследяване на случаи на насилие
5. Извеждане на основните трудности при работа по сигнал/случай за насилие

Хипотеза

Съществуващата практика за регистриране и проследяване на случаи на насилие над деца не дава възможност за реалното отчитане. Разписаните механизми за взаимодействие между органите за закрила се нуждаят от усъвършенстване.

Предмет на проучването е системата за регистриране и мониторинг на случаи на насилие над деца

Обект на проучване са: нормативната уредба в областта на закрила на детето; началници на ОЗД на територията на

цялата страна; главни социални работници; социални работници и експерти в областта на закрила на детето.

2.2.Методи на изследването

В изследването се използвани - документален анализ, интервюта и анкетни проучвания.

За целта на изследването е използвано полуструктурирано интервю с експерти, документален анализ. Изборът на метода полуструктурирано интервю предполага формата, реда и броя на въпросите да са еднакви за всички респонденти и това е взето предвид. Комуникацията е строго регламентирана, чрез детайлно разработен въпросник и ръководство за интервюера, който точно се придържа към формулировката на въпросите и тяхната последователност.

Проведено е и анкетно проучване сред началник отдели ЗД и главни социални работници от всички 147 отдела за закрила на детето на територията на цялата страна, като изнесените работни места в малките общини са представени от главните социални работници.

Методът на анкетното проучване позволява да се получат отговори, свързани с предмета на дисертационното проучване, като информацията може да бъде обработена статистически и да се получат едномерни разпределения на отговорите – проценти, както и двумерни разпределения на отговорите и анализ на връзки – X^2 , коефициент на Крамер и др.

Изборът на методите е продиктуван от целта да се установи наличната ситуация по отношение на откриване, регистриране и проследяване на случаи на насилие над деца.

При комбиниране на методите се цели установяване, както на настоящите практики и тип взаимодействие, така и да се очертаят тенденции, въз основа на които да се изведат препоръки за подобряване ефективността на системата за мониторинг на случаи на насилие над деца.

За обработка на данните от изследването са използвани статистически методи и контент-анализ.

Статистически методи: описателни числови характеристики, Х-квадрат, коефициент на Крамер. Обработката на данните е със статистически пакет SPSS

2.3. Инструментариум

За целите на проучването са разработени: анкетна карта за оценка проблемите и нуждите на социалните работници от отделите „Закрила на детето“ за съобщаване и регистриране на случаи на насилие над деца и протокол за полуструктурирано интервю с експерти от закрила на детето.

2.3.1. Анкетна карта за оценка проблемите и нуждите на социалните работници от отделите „Закрила на детето“ за съобщаване и регистриране на случаи на насилие над деца.

Анкетната карта включва 18 въпроса, от които 13 затворени и 5 отворени. Въпросите са групирани в няколко области: демографски характеристики и професионален опит; експертиза за разпознаване белезите на насилие и работа по случай; сигнализиране за случаи на насилие над деца; оценка за работата на мултидисциплинарните екипи и степен на взаимодействие; мониторинг на случаите и подкрепа на жертвите на насилие; проблеми и трудности при работа по сигнал за насилие; трудности при работа по случай; предложения за подобряване на работата и включване в обучения.

2.3.2. Полуструктурирано интервю с експерти

Интервюто включва 22 въпроса, разпределени в следните области: демографска информация; информираност за налични данни; лично участие; оценка на съществуващата система за събиране на данни; препоръки, необходимост от допълнителни обучения. Дава се възможност и за допълнителни коментари по темата.

2.4. Извадка

Извадката включва 240 началник-отдели ЗД, главни социални работници и социални работници на територията на цялата страна; 12 експерти от различни структури в областта на

закрила на детето: представители на АСП – главен експерт от отдел „Мерки и дейности по закрила на детето“ към Дирекция „Закрила на детето“ и главен експерт от отдел „Анализи, административно и информационно обслужване“; четирима представители на ДАЗД, от които двама главни инспектори и двама държавни експерти; един секретар на МКБППМН; един главен експерт от Районно управление на образованието; един инспектор Детска педагогическа стая (ДПС); трима представители на НПО, от които двама представители на Фондация-асоциация „Анимус“ и един на Фондация „За нашите деца“.

2.5. Организация на проучването

Проучването е проведено в периода от септември 2016 г. до юни 2019 г. и преминава през следните етапи: пилотно проучване; експертна оценка на разработените въпросници; анкетно проучване и интервюта с експерти.

Анкетното проучване сред представителите на ОЗД на територията на цялата страна се проведе през декември 2018 г. За провеждане на изследването е получено съгласие от АСП (писмо с изх. №.СД-44/30.11.2018г.), както и практическо съдействие за разпространение на въпросника сред ДСП на територията на цялата страна, включително и изнесените работни места.

Полуструктурираните интервюта с ключови експерти са проведени в периода април-май 2019 година.

2.6 Етични аспекти

Проучването е проведено при спазване на етичните принципи за провеждане на научни изследвания: конфиденциалност, информирано съгласие и възможност за отказ от участие в различните етапи от проучването.

ГЛАВА ТРЕТА. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

3.1. Анализ на данните от Докладите за мониторинг на прилагането на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция

Направен е анализ на докладите за периода 2012-2019 г., като е поставен акцент върху изнесените по години статистически данни, както и е представена информация за ангажираността на органите по закрила, трудностите и предизвикателствата, с които се сблъскват и предложенията за оптимизиране работата на екипите. Акцентираща се и върху динамиката в развитието на показателите.

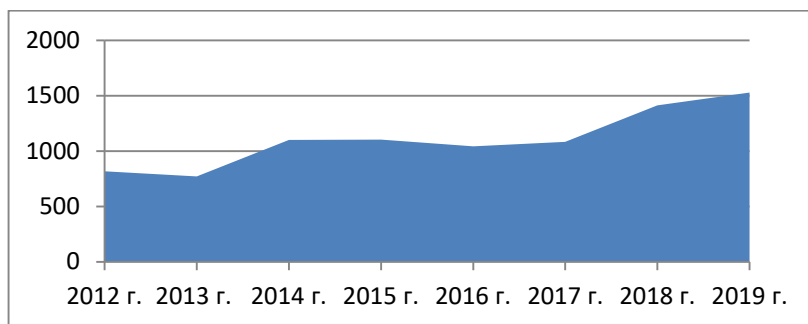
В мониторинговите доклади за периода 2012-2014 година не се съобщава за разминаване в постъпилите от задължително представените структури данни. Разминаване е констатирано за данните от 2015 година. С цел минимизиране на грешките, от началото на 2018 г. е въведено електронно отчитане, като информационните карти се попълват онлайн чрез регистрацията в сайта на ДАЗД. Въпреки това отново е отчетено разминаване в данните (Доклад мониторинг КМ, май 2018).

Докладите съдържат описателен анализ на данните, които касаят броя на постъпващите в ОЗД сигнали за насилие над деца, процентното им разпределение по вид насилие – физическо, психическо, сексуално, пренебрегване; източници на сигналите, както и броя на отворените случаи по видове насилие. Заслужава да се отбележи, че броят на сигналите за насилие над деца, по които се е събирал МДЕ през 2013 г. представлява 30% от общия брой случаи, регистрирани в ОЗД (Доклад за 2014 г.).

От 2017 г. в мониторинговите доклади са включени по-разширени данни за разпределението на случаите на насилие, регистрирани от екипите, според мястото на извършване, извършителя, пола и възрастта на децата жертви (Доклад

мониторинг КМ, май 2018). Важно е да се отбележи, че броят на подадените сигнали не отговаря на броя на случаите на децата, жертви на насилие. Като причина за това се сочи, че за едно дете (за един инцидент) в част от случаите постъпват по няколко сигнала от различни източници (пак там).

Данните от Мониторинговите доклади за периода 2012-2019 г., дават основание да се направи заключение, че в сравнение с 2012 през 2019 година са се увеличили двойно постъпващите сигнали за насилие над деца (фиг. № 1).

Фигура № 1. Сигнали за насилие над деца за периода 2012-2019 г.

Вероятна причина за рязко увеличение в броя на сигналите за периода 2017- 2018 г. са резултат от извършени от ДАЗД, в периода октомври-ноември 2016 г., в 30 Дирекции „Социално подпомагане“ в малки населени места, тематични планови проверки „Ранно съжителство и ранни раждания“. През месец май 2017 год. от страна на АСП са дадени указания към ДСП „да се свиква КМ за взаимодействие в работата по случай на установено момиче, ненавършило 16 годишна възраст, което съжителства с пълнолетно лице или е бременно“. До 2017 г. тези случаи не са били отчитани като сигнали за насилие, както и не е съществувало изричното задължение за отваряне на работа по случай.

Друга вероятна причина за двукратно повишаване броя на случаите е повишената чувствителност на обществото по проблема за насилието над деца.

Почти половината от разглежданите сигнали се отнасят за оказано физическо насилие над деца. Тези данни могат да са основа за различни изводи: Физическото насилие е най-разпространен вид насилие; Физическото насилие е най-разпознаваемият вид насилие. Не би могло обаче да се твърди със сигурност кое от двете е по-вярно.

По-трудно измерими са останалите видове насилие, както и по-рядко се регистрират като такива. Данните показват увеличение на сигналите, за оказано психическо насилие над деца: от 13.5 % през 2012 год. до 24 % през 2019 г., което би могло да е показател за увеличена разпознаваемост (Доклади мониторинг КМ/2012, 2019) .

Мониторинговите годишни доклади за периода 2012-2019 г. съдържат непълни данни за броя на постъпили сигнали за насилие над деца и отворени случаи (табл. № 1)

Таблица № 1. Брой постъпили сигнали и отворени случаи на насилие на деца за периода 2012-2019 г.

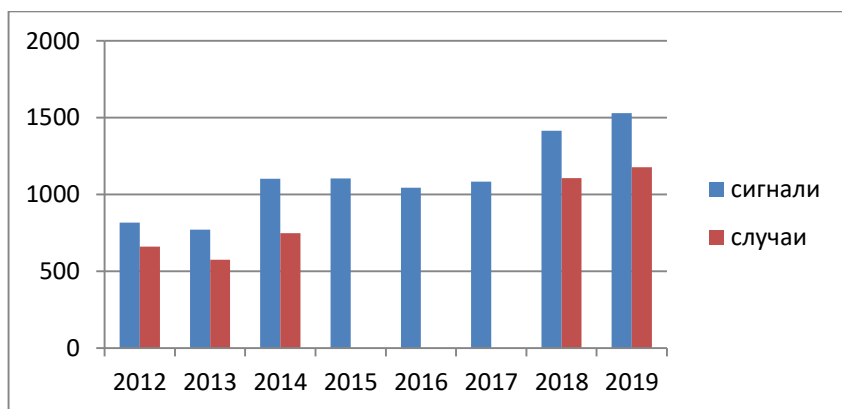
Година	Брой сигнали	Брой случаи
2012	817	661
2013	770	575
2014	1102	748
2015	1104	Няма данни
2016	1044	Няма данни
2017	1084	Няма данни
2018	1414	1106
2019	1530	1178

Липсата на статистическа информация по посочените показатели поставя редица въпроси: Каква е причината да се представят оскъдни данни за случаите на насилие над деца? Позволяват ли наличните данни да бъдат планирани адекватни

мерки за превенция? До колко наличните данни отговарят на реалния брой случаи на насилие над деца?

Като възможна предполагаема причина може да се посочи нежеланието да се оповестяват публично тези данни, както и засиления медиен интерес по темата.

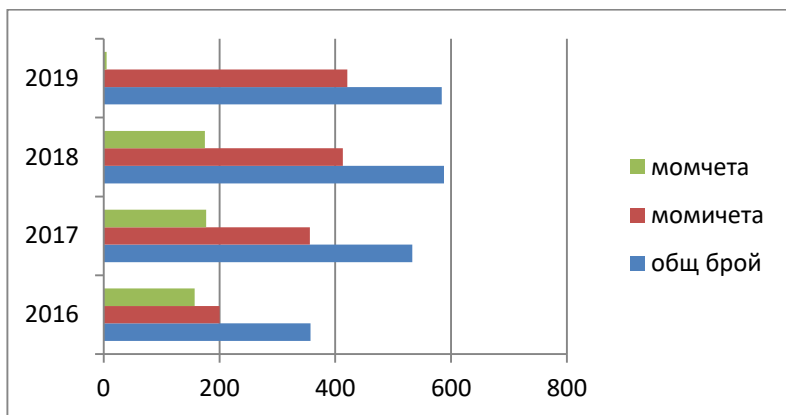
Не е възможен и сравнителен анализ на показателите брой сигнали/*брой отворени случаи* (фиг. № 2). В докладите за 2015, 2016 и 2017 г. липсва информация за потвърдените сигнали за насилие над дете и отворените случаи, въпреки че не е отчетена промяна в индикаторите за събиране на данни.

Фигура №2. Брой получени сигнали за насилие над деца/брой отворени случаи за периода 2012-2019 г. (по данни на ДАЗД, доклади мониторинг, 2013-2020 г.)

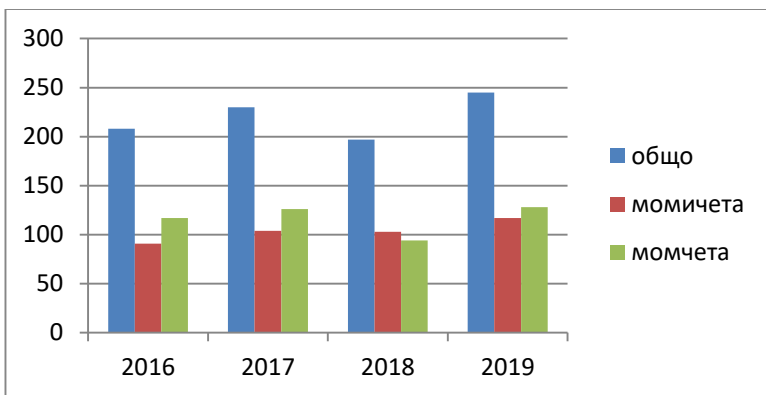
Наличните данни за периода 2012-2014 и 2018-2019 г.; показват право пропорционално нарастването на общия брой на разглеждани сигнали и отворени случаи на деца, жертва на насилие.

Като най-уязвима група се определят децата на възраст от 12 до 16 години, като по-често жертва на насилие стават момичетата, при процентно съотношение 70/30 момичета/момчета(фиг. № 3).

Фигура №3. Разпределение на децата-жертви на насилие на възраст от 12-16 г.за периода 2016-2019 г. (по данни на ДАЗД, доклади мониторинг, 2017-2020 г.)

Като втора рискова група, въз основа на възрастов признак, се определят децата на възраст между 8 и 11 години, като съотношението по показател пол е за сметка на момчетата (фиг. № 4)

Фигура № 4. Съотношение по показател пол на децата във възрастова група от 8 до 11 години за периода 2016-2019 г. (по данни на ДАЗД, доклади мониторинг, 2017-2020 г.)

Въпреки, че са изведени рисковите групи не са налични данни за общия брой на потвърдените сигнали и отворени случаи. Така изнесени данните в докладите дават възможност са проследяване само на определени показатели. Не е възможен анализ на данните, касаещи броя на отворените случаи общо и по видове насилие. Факт е, че едно и също дете може да бъде жертва на няколко вида насилие. *Пестеливо са изнесени данните за броя на потвърдените сигнали и отворените случаи, което не позволява съпоставимост на данните по двата показателя, както и детайлен анализ.*

Според наличните данни, най-честото място, където се извършва насилието над деца е семейството.

Изнесените в мониторинговите доклади данните са обобщени за цялата страна и не дават възможност да бъде проследено разпределението на сигналите/случаите на насилие над деца, според типа населено място. Представянето на данните по общини и съпоставянето им по брой детско население, както и техният анализ би подпомогнало планирането на адекватни мерки за подкрепа, както и би позволило да се изследват причините за липсата или наличието на изключително ниски стойности на регистрираните сигнали за насилие в определени региони на страната.

Анализът на информацията по този показател сочи, че три са основните източници, от които постъпват сигналите за насилие над деца - родителите на децата, МВР и НТЛД. Отчита се ниска ангажираност на личните лекари и образователните институции, които на практика имат пряко наблюдение върху децата.

Не са изследвани причините, както и не са налични данни за точния брой на сигналите, подадени от деца. Една от причините е събирането на информация само от задължително представените участници в МДЕ. Най-нисък е делът на сигналите, подадени от НПО.

При създаването на МДЕ водещо участие са имали представителите на ОЗД и полицията. В продължение на

няколко години те са били основни действащи лица при получаване на сигнал и работа по случай. С времето се е разширил кръгът на задължително представените участници в МДЕ като са се включили активно и представителите на общините (Доклад мониторинг КМ, 2012). Разширил се е кръгът от участници, като в заседанията на МДЕ се включват представители на алтернативно представените структури. Отчита се постепенно увеличаване активността на образователните институции. Като недостатък се определя слабата ангажираност на личните лекари и здравната система.

Въпреки отчетеното постепенно увеличаване участието на алтернативно представените структури, остава незабележимо включването на представителите на правораздавателната система. Докладът за 2013 г. съдържа данни за трудности с осигуряване на присъствие и съдействие от страна на представителите на Районна прокуратура, както и отказ да подписват изготвените протоколи от проведени срещи, в случай на присъствие.

Събирането на информация при проверка на сигнала и по-нататъшната работа по случая остава ангажимент единствено на представителите на ОЗД (Доклад мониторинг по КМ, юли 2017).

Важно е да се уточни, че въпреки отчетеното разширяване на кръга на участниците в МДЕ, не е променен алгоритъма на събиране на данни. За нуждите на докладите не се изисква информация от алтернативно представените структури, което дава основание да се смята, че изнесените в мониторинговите доклади данни са непълни и не представят в пълнота отделните показатели.

При прилагане на КМ представителите на задължително представените структури (ОЗД, РУ на МВР и общинските администрации) се сблъскват със затруднения от различен характер. Анализът на данните сочи, че има повтораемост на идентифицираните проблеми за периода 2012-2015 г., както и не са намерени решения за по-голяма част от тях.

С включване на алтернативно представените участници (2015г.) се разширява кръга на идентифицираните проблеми, като постепенно отпадат чисто организационните такива. Като напредък се отчита създаването на мрежа от социални услуги за подкрепа на жертвите. Натрупаният опит спомага за по-добро организиране работата на МДЕ.

Освен трудностите от чисто организационен и технически характер, като основен проблем се оказва и липсата на подготвени специалисти за работа с децата-жертви и извършителите, както и затруднение при взаимодействието с представители на здравната система.

Важно е да се отбележи, че не е постигнат напредък по въпроса за разбирането на понятието „кризисна интервенция“. Обикновено като такава се определя свикването на екипите в извън работно време.

Идентифицираните проблеми могат да бъдат обобщени в няколко основни групи: *проблеми, свързани с воденето на статистика относно брой сигнали/случаи; проблеми, свързани с взаимодействие между участниците; проблеми, свързани с материално-техническата обезпеченост на екипите; проблеми, свързани с възможностите за подкрепа; проблеми, свързани с освидетелстване на жертвите; проблеми, свързани с липсата на специалисти; проблеми, свързани с взаимодействието с родители*

Освен изследване на проблемите и трудностите, мониторингът при прилагане на КМ има за цел да проучи нуждите на задължително представените участници, с оглед оптимизиране работата на МДЕ. На преден план е изведена потребността от подготовка и супервизия на екипите, промяна статута на социалния работник, уеднаквяване методите за събиране на информация от отговорните институции, преосмисляне и промяна в нормативната уредба, така че да се ограничат многократните разпити на жертвите.

Въз основа на направените годишни анализи са отправени и конкретни препоръки за подобряване ефективността на Координационния механизъм.

Предлага се планиране на конкретни мерки и дейности за преодоляване на трудностите, които се повтарят:

- включване на отчетените проблеми в националните стратегически документи, имащи отношение към насилието и злоупотребата с деца и предлагане на конкретни решения;

- предприемане на решителни стъпки по отношение разпознаването на насилието и задължението за сигнализиране.

Отчита се необходимостта от:

- разширяване на кръга от специалисти, обучения и супервизия на МДЕ, както и материално-техническа обезпеченост на екипите;

- развитие на мрежа от социални услуги за подкрепа на жертвите на насилие;

- разработване на програми за работа с извършителите;

- подобряване на взаимодействието, уеднаквяване на критериите за обработка на данните, с оглед на правилно адресиране на превенционните мерки;

- създаване на **единна информационна система**, в която да е видно какви цели и дейности са заложили институциите.

3.2. Интервюта с експерти в областта на закрила на детето

Налични практики по поддържане и обмен на данни от отделните структури

Участниците в проучването споделят различни практики за събиране и поддържане на данни за сигнали/случаи на насилие над деца. Всяка институция регистрира и отчита по свой начин постъпващите сигнали за насилие над деца.

Отделните институции водят статистика по различни показатели. Данните относно сигналите/случаите на насилие над деца, с които разполага и поддържа ДАЗД се събират по три, независими едно от друго направления: проверка по жалби и сигнали, мониторинг по прилагането на КМ, сигнали, постъпили на НТЛД.

Към момента ДАЗД не се възползва от регламентираната в закона възможност и задължение да поддържа единна информационна система за деца в риск. Няма единни статистически данни по отношение събраната информация за случаи на насилие и пренебрегване на деца. Според експертите „това е начин на отчитане, но в никакъв случай не е система“. През 2006 г. технически е разработена система, която да обхваща цялата дейност по ЗД. Създаден е софтуер, като са регламентирани източниците на информация. Системата е апробирана в 9 ОЗД, като целта е била да бъдат включени всички групи деца. Налични са били данни за пол, възраст, място на извършване и вид насилие. Осигурена е защитена връзка (VPV). Служителите от ОЗД са преминавали обучения, като системата е подпомагала работата им („водила ги е“). В ДАЗД е постъпвала информация от неправителствени организации, кризисни центрове (КЦ), полиция, като системата е позволявала с помощта на ЕГН да бъдат засичани случаите – било е възможно проследяване работата на отделните структури (ОЗД, МВР) по един и същи случай. Според експертите, така разработена системата е осигурявала и обективност на данните. Идеята е била да се направи връзка с другите органи за закрила. За съжаление системата не е разработена изцяло, поради липса на „политическа воля“. От страна на МТСП е последвало създаване на нова система – софтуер, който се е ползвал от ДАЗД. Случаите са въвеждани в регистри по водещ проблем, като на база наличната информация е извършвано автоматично прехвърляне на детето и в други регистри, което е позволявало да бъде проследена и налична цялата информация около детето. ДАЗД е работила съвместно с НСИ и НПО сектора като е

разработена методология – Булинфо, която е позволявала съхраняване на информация за всички деца, не само за тези, които са обект на закрила. Системата е давала възможност за обобщен анализ, който да дава посока и да служи за основа при определяне на политиките. От страна на ДАЗД е поискано създаване и водене на централен регистър, за което не е получено разрешение. Към момента ДАЗД не разполага с информационна система, а разчита на данни, подадени от други източници.

Местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (МКБППМН) водят статистика за постъпилите сигнали от граждани и институции, разгледаните възпитателни дела, наложените възпитателни мерки на децата и родителите.

Представителите на Фондация-асоциация „Анимус“¹, ангажирана с управлението на НТЛД поддържат база данни за постъпващите при тях сигнали за деца в риск, включително и тези за насилие над деца.

На регионално ниво в сферата на образованието не се води статистика за случаите на училищен тормоз. РУО разполага с данни за случаите на насилие в училище, които постъпват при тях под формата на жалби и сигнали.

Органите на МВР поддържат данни за потърпевшите от престъпление, в това число влизат и заведените дела за издръжка (по групи – деца до 14 г. и над 14 год.). От друга страна областните дирекции на МВР ежегодно представят на ДАЗД попълнени информационни карти, свързани с прилагането на КМ. Сектор Охранителна полиция поддържа статистика за жертвите на домашно насилие. В системата на МВР се води отчет за извършените престъпления от общ характер, както и нарушенията на обществения ред, включително и сигналите по ЗЗДет.

¹ Към момента НТЛД се управлява от ДАЗД

Участниците посочват различно начало в събирането на данни. Всеобщо е мнението, че техническият формат се е променял във времето, като в началото данните са били по-

точни и по-пълни. Нито един от представителите на органите за закрила не е запознат с формата, с който разполага другата институция. Експертите посочват АСП, ДАЗД и МВР като основни оператори на данни.

Обмен на данни

Участниците в проучването посочват няколко начина на обмен на данни за случаи на деца, жертва на насилие и пренебрегване: по реда на Закона за достъп до обществена информация (ЗДОИ); при поискване; по силата на подписани споразумения; неофициално.

Обменът на данни между органите за закрила произтича от изпълнението на преките им задължения по проверката на сигнал и отчитане на дейността.

Основен оператор на данни е АСП, която поддържа Интегрирана информационна система, достъпа до която е строго регламентиран и лимитиран само за служители на Агенцията.

Резултатите от проучването потвърждават вече известен факт, че наличната информация за насилие над деца е разпокъсана между отговорните институции, които я ползват за собствената си дейност.

Лична ангажираност

Интервюираните лица имат пряко участие в процеса на обработка на информацията, касаеща случаите на насилие и пренебрегване на деца - изготвяне на справки, анализи, приемане на сигнали, проверка по жалби и пр.

Оценка на съществуващите системи за събиране на данни

Експертите дават различна оценка на системата за регистриране на данни, с която разполага съответната институция.

Важно е да се отбележи, че представителите на една и съща институция (АСП) дават различна оценка на наличната

система. Общо е мнението, че въведената ИИС позволява съхранение на всички изготвени документи по постъпилите сигнали и отворените случаи, с изключение на работните протоколи. Всеки постъпил сигнал за дете в риск се регистрира в дневника на сигнали в ИИС, включително и анонимно постъпилите сигнали за насилие над дете.

Споделя се мнение, че възможностите, които предлага ИИС налагат създаване на единна система за оценка на случай на насилие над дете. Представителите на АСП, определят като надеждна наличната ИИС, която според тях носи пълна информация за сигналите и случаите на насилие, но при условие, че е налична единна система за оценка на случай.

ДАЗД не разполага с единна информационна система, а разчита на информацията от други източници. Част от експертите поставят под съмнение надеждността на постъпващите данните. Според тях наличната Интегрирана информационна система на АСП „дава общи цифри, но не дава информация по пол и възраст, социален статус на родителите, подпомагани ли са или не“.

Проблеми при събиране и обработка на данни и възможности за анализ

Представените от експертите проблеми могат да бъдат обобщени в 2 групи - проблеми от технически характер и проблеми с дефинициите.

Споделя се за липса на ясни критерии при събиране на данни – „точно какво се изисква“, което води до субективно представяне. Несъвършенствата на системата за мониторинг също поставя под въпрос надеждността на данните.

Според експертите наличната ИИС дава възможност за селектиране на информацията при поискване.

Възможности за оптимизиране на наличните системи

Единодушно е мнението на всички експерти, че е необходим контрол върху регистрирането на данните. Въвеждане на единни критерии и сравними характеристики, които да се използват от всички, предлагат част от експертите,

ангажирани със статистическата обработка на постъпващата от други източници информация. Проверка на данните на всички нива – ДСП, РДСП и АСП е възможност за осигуряване на тяхната надеждност, според представителите на АСП. Създаване на интегрирана база данни, която да се координира от ДАЗД (както е законово регламентирано) предлагат представителите на НПО сектора.

Въпреки, че ЗЗДет. регламентира задължението за сигнализиране в случай на констатиран риск за детето, се отправя предложение за разработване на Механизъм, в който да се регламентира задължението на институциите, работещи по случаи на насилие да уведомяват ОЗД (визират се структурите на МВР).

Осигуряване възможност за директен достъп до социална услуга за жертвите на насилие (без задължителна намеса на ОЗД, при спешни случаи).

Необходимост от допълнително обучение

Идентифицира се потребност от специализирани обучения от добре подготвени специалисти по теми като: идентифициране случаи на насилие, разпознаване на насилието при родителски конфликти, работа в ИИС.

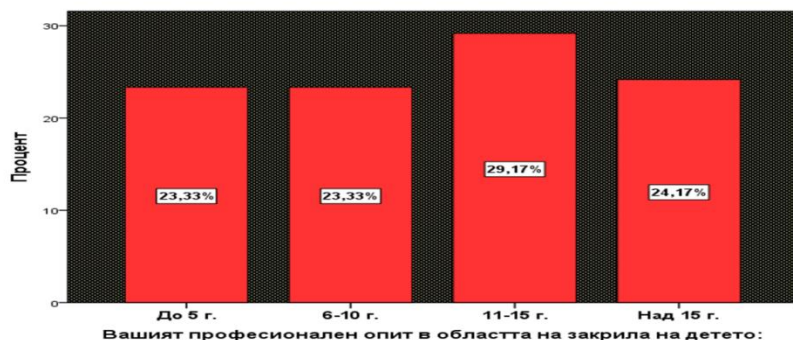
Основните проблеми са свързани с липсата на единни критерии за регистриране и отчитане на сигналите за насилие, както и използването на различни дефиниции на понятието насилие.

Надеждността на данните е в пряка зависимост от компетенциите, уменията и личната ангажираност на всеки. Все още липсват протоколи за оценка на риска и ръководства за работа на отделните специалисти, което затруднява дейностите на мултидисциплинарените екипи за работа с деца, жертви на насилие (регламент за обмен на данни между отделните структури/органи за закрила (Станчева-Попкостадинова, Керанкова, 2016; Станчева-Попкостадинова, 2019:115).

3.3. Ефективност на съществуващите механизми за откриване, регистриране и проследяване на случаите на насилие над деца – резултати от анкетно проучване

През месец декември 2018 г. бе проведено анкетно проучване сред началник-отдели „Закрила на детето“ и главни социални работници на територията на цялата страна, на тема „Ефективност на съществуващите механизми за откриване, регистриране и проследяване на случаите на насилие над деца“. Общият брой на изследваните лица е 240, от които 92,1% са жени, 7,32%-мъже.

Повече от половината респонденти (53.3%) са на възраст от 36 г. до 46 г., 27,1% попадат във възрастовия интервал 47-57 г., 13,3% е дялът на най-младите до 35 г., а относителния дял на най-възрастните социални работници (над 57 г.) е най-малък – 6,3%. Изследваните лица са с различен професионален опит (фиг. №5).

Фигура №5. Професионален опит в областта на закрила на детето

Повече от половината от началник-отделите „Закрила на детето“ и главните социални работници са с дългогодишен опит в системата за закрила на детето (над 10 год.), като $\frac{1}{4}$ от тях работят в отделите за закрила на детето от самото им създаване (24, 17 %), а малка част (23,3%) от анкетираните са от скоро в системата за закрила на детето. Данните дават основание да се смята, че има известно текучество на ръководните позиции в ОЗД.

Оценка за работата на мултидисциплинарните екипи

Мултидисциплинарният подход се е утвърдил като метод на работа при получаване на сигнал за насилие над дете в 4/5 от общините на територията на цялата страна. 80% от респондентите дават положителна оценка на работата на създадените, по Координационния механизъм за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и при кризисна интервенция, екипи. В 34.6% от общините на територията на страната е постигнато отлично взаимодействие на местно ниво. Само в малка част от общините (13.8%) не е постигнато необходимото взаимодействие.

Служители от ОЗД си взаимодействат най-добре с представителите на МВР, Общината и училищата/детските градини. Почти всички анкетирани определят като най-добро взаимодействието с представителите на структурите на **МВР** (96,7%), а опциите „община“ и „училище/детска градина“ са избрани съответно от 84,6% и 65,8% от респондентите (табл. №2). Значително по-малко са случите, в които като най-добро се определя взаимодействието с алтернативно представените структури - дежурен прокурор (13,3%), МКБППМН (9,6%), РЗИ (7,1%), РУО (5,4%), личен лекар (5,0%) и дежурен съдия (2,9%).

Резултатите от проучването показват, че е постигнато добро взаимодействие с представителите на задължително представените структури, регламентирани в Споразумението за сътрудничество между органите за закрила на централно ниво и произтичащите от него задължения. Постигнат е напредък при включването на представителите на образователните институции, които имат пряко наблюдение върху децата, тъй като те прекарват там по-голяма част от времето си.

Като най-слабо се определя взаимодействието с личните лекари, представителите на Районен съд, Районно управление на образованието. Една от възможните причини е, че те са алтернативно представени участници в МДЕ.

Очертават се три структури, с представителите на които, изследваните лица срещат най-големи трудности – РУО (50%), РЗИ (42,9%) и Районна прокуратура (42,3%).

Въпреки, че медицинските специалисти са посочени като податели на сигнали за насилие от 32% от респондентите, ангажираността им по случая е изключително слаба (5%).

Една от възможните причини, за да се определи като затруднено взаимодействието с представителите на тази структура е слабото участие в МДЕ. Друга възможна причина е отказа на прокуратурата да образува предварителни производства по по-голяма част от подадените от ОЗД сигнали за ранни съжителства на семейни начала на малолетни и непълнолетни момичета, което е идентифицирано в анализираните вече мониторингови доклади. (данни доклади мониторинг, 2017, 2018, 2019).

Проблемът с взаимодействието с представителите на РП отчасти е намерил своето решение с направените промени в ЗЗДет., които регламентират задължителното им включване в МДЕ.

Категорично се очертава тенденция за създадено добро взаимодействие при работа по сигнал/случай на насилие над дете, между отделите „Закрила на детето“, като орган, осъществяващ практическата дейност по ЗД, регионалните структури на МВР, общините и заведенията от системата на образованието.

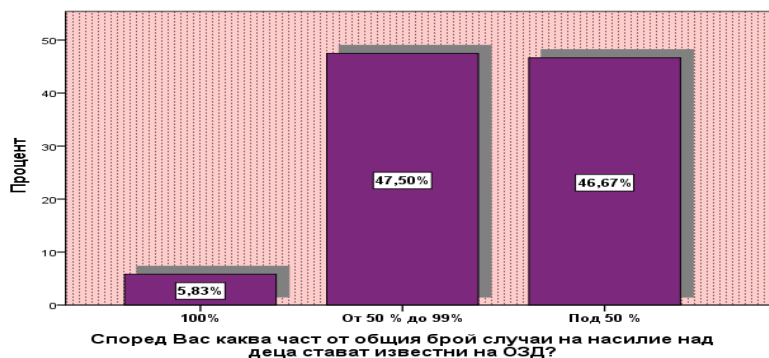
Сигнализиране/съобщаване на случаи на насилие

Резултатите от проучването потвърждават вече известния факт, *че не всички случаи на насилие над деца стават известни на отделите „Закрила на детето“.*

Голяма част от изследваните социални работници (46,7%) считат, че по-малко от половината случаи на насилие на деца, стават известни на ОЗД. Почти същия е дела (47,5%) на тези, които споделят мнението, че ОЗД са информирани за много повече случаи – между 50% и 99%, а значително малко са

респондентите (5,8%), които са убедени, че няма случаи, за които ОЗД да не е запознат (фиг. №6).

С малки изключения (5.8%) се утвърждава мнението, че много често случаите на насилие над деца не стават известни на органите по закрила на детето.

Фигура №6. Случаи на насилие над деца, известни на ОЗД

Анкетираните лица получават сигнали за насилие над деца най-често от **училището** (56,3%) и от **родителите** (46,7%). За не малка част от случаите, сигналите постъпват от НТЛД (35%), медицински специалисти (32,1%), предполагаема жертва (19,6%), социални услуги (17,5%), съд/прокуратура (13,8%), приятел/съсед (11,7%) и при самосезиране (16,7%).

Над 1/5 (21.3%) от сигналите за извършено насилие са постъпили директно в ОЗД от деца –жертви и от други деца. Все по-често сигнали за насилие над деца се подават и на НТЛД, като по-голяма част от тях също са подадени от деца. Резултатите ни дават основание да смятаме, че *децата са запознати, както със своите права, така и с възможностите за сигнализиране.*

Анализът на резултатите сочи, че *е по-голям процента на случаите, при които децата сами сигнализируют, отколкото тези, в които ОЗД се самосезира.* Като относително висок може да се определи делът на анонимите сигнали.

Като **водещи причини**, поради които не се съобщават в ОЗД всички случаи на насилие над деца се посочват: **„страх, срам, неудобство“** (табл. №2).

Различни могат да бъдат причините за желанието за запазване на анонимност. Страх от саморазправа или нежелание за ангажираност на по-късен етап могат да бъдат едни от тях.

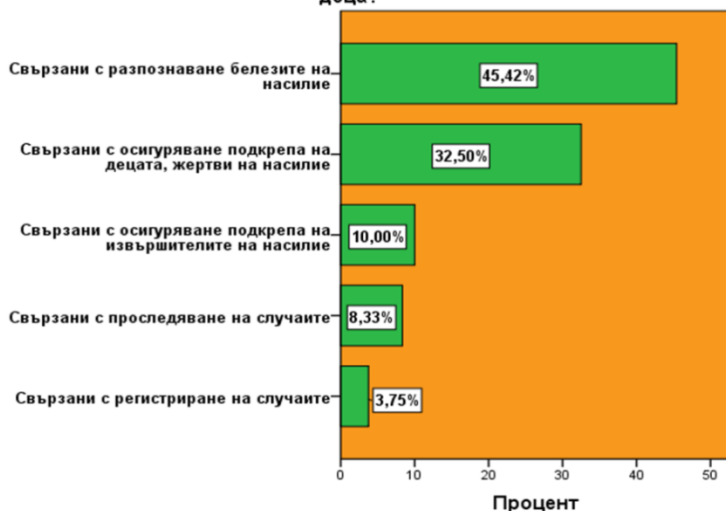
Таблица №2. Най-честите причини да не се съобщават в ОЗД всички случаи на насилие над деца

Какви според Вас са най-честите причини да не се съобщават в ОЗД всички случаи на насилие над деца	Отговори		% на случаите
	Брой	%	
Непознаване на нормативната уредба и произтичащите от нея задължения	81	14,9%	33,8%
Страх, срам, неудобство	145	26,6%	60,4%
Неангажираност	90	16,5%	37,5%
Липса на увереност, че институциите ще се справят с проблема	65	11,9%	27,1%
Липса на увереност, че анонимността ще бъде запазена	54	9,9%	22,5%
Неразпознаване проявите на насилие	79	14,5%	32,9%
Толерантност към насилието	31	5,7%	12,9%
Общо:	545	100,0%	227,1%

Проблеми и трудности при работа по случаи на насилие

Според анкетираните социални работници от отделите „Закрила на детето“, най-честите групи проблеми при работа по случаи на насилие на деца (фиг. №7), са свързани с **разпознаване на белезите на насилие (45,4%)** и с **осигуряване на подкрепа на децата, жертви на насилие (32,5%)**.

Какви са основните Ви проблеми при работа по случаи на насилие над деца?

Фигура № 7. Основни проблеми при работа по случаи на насилие над деца

Въпреки натрупания дългогодишен професионален опит при 80% от респондентите, *проблемът с разпознаване белезите на насилие се очертава като основен* в работата по тези случаи.

Данните от проучването показват, че е налична слаба зависимост /0.161/ между типа населено място и наличните проблеми при работа по случаи на насилие над деца.

Равнището на значимост на Х квадрата на Пирсън е 0.133, което е по-малко от грешката, от което следва, че трябва да се приеме за вярна нулевата хипотеза, а именно *че типа населено място, в което работят изследваните лица не оказва влияние върху вида на проблемите, с които се сблъскват.*

Трите най-често посочвани от изследваните лица **трудности при приемане, проучване и работа по сигнал на насилие над дете са свързани със събиране на информация (43,3%), с ефективността на срещите на**

мултидисциплинарния екип (26,7%) и с ефективността на мярката (22,9%) за закрила (табл. №3).

Таблица №3. Трудности при приемане, проучване и работа по сигнал на насилие над дете

Какви трудности срещате при приемане, проучване и работа по сигнал на насилие над дете?	Отговори		% на случаите
	Брой	%	
Свързани със събиране на информация	104	41,4%	43,3%
Свързани с ефективността на мярката за закрила	55	21,9%	22,9%
Свързани с определяне на мярката за закрила	17	6,8%	7,1%
Свързани с ефективността на срещите на мултидисциплинарния екип	64	25,5%	26,7%
Липса на координация между институциите	2	0,8%	0,8%
Липса на ангажираност	4	1,6%	1,7%
Отказ от сътрудничество от страна на родителите и детето	4	1,6%	1,7%
Кратки срокове	1	0,4%	0,4%
Общо:	251	100,0%	104,6%

Събирането на информация се очертава като един от основните проблеми при получаването на сигнал за насилие над дете. Като други причини извън посочените, които дават допълнителна яснота за проблемите е отказа от съдействие: от страна на родителите, от страна на пострадащото дете, от страна на разширения семеен кръг, от страна на останалите органи за закрила, от страна на други институции.

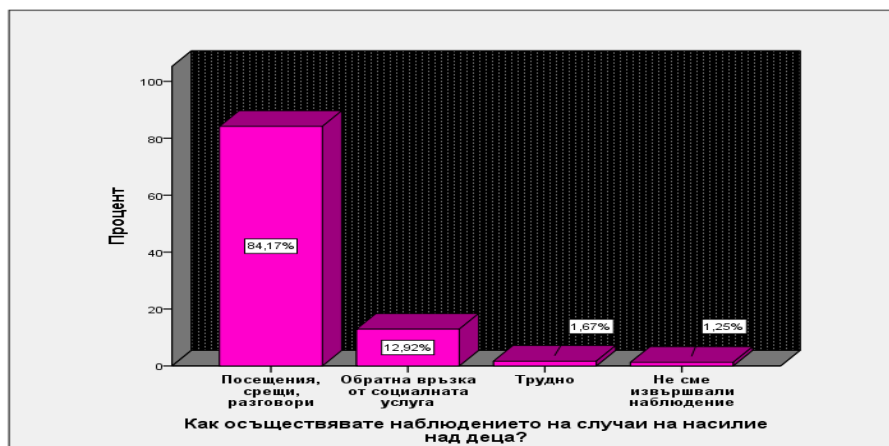
Отговорите на по-голямата част от респондентите (42%) дават основание да се направи извода, че проверката на постъпилите в ОЗД сигнали за насилие над дете е сериозно възпрепятствана.

Друг фактор за възпрепятстване работата по проверката и оценка на сигнала за насилие е недостатъчната ефективност на срещите на МДЕ, посочена при 26.7% от случаите, въпреки дадената положителна оценка на работата им.

Получените резултати от проучването показват, че близо една трета от социалните работници (29%) се затрудняват при определянето на мярката за закрила, както и при обезпечаване на нейната ефективността.

Мониторинг на случаите и подкрепа на жертвите на насилие

Основният начин за наблюдение на случаи на насилие над деца е чрез личен контакт. Според 84,2% от респондентите случаите се проследяват чрез **„посещения, срещи, разговори“**, 12,9% от тях разчитат на **обратна връзка от социалната услуга**, 1,7% определят осъществяването на наблюдението като **„трудно“**, а 1,2% до момента **не са извършвали наблюдение** (фиг. №8).

Фигура №8. Наблюдение на случаи на насилие над деца

Въпреки, че насочването към социална услуга е посочена като една от основните възможности за подкрепа на жертвите, социалните работници много рядко разчитат на получената обратна връзка при проследяване на случаите.

Получените резултати дават основание да бъдат направени два основни извода:

- при почти всички случаи (84%) единствено ОЗД остава ангажиран с проследяването на отворен случай на дете, жертва на насилие;

- не е постигнато междуинституционално взаимодействие между ОЗД и социалните услуги, с изключение на 12.9 % от случаите.

Най-често посочваните от анкетираните лица *възможности за подкрепа на жертвите на насилие* са представени в табл. №4.

Таблица №4. Налични възможности за подкрепа на жертвите на насилие

С какви възможности за подкрепа на жертвите на насилие разполагате?	Отговори		% на случаите
	Брой	%	
Мерки за закрила в семейна среда	200	29,5%	83,3%
Насочване към социална услуга	220	32,5%	91,7%
Настояване при близки и роднини	174	25,7%	72,5%
Настояване в приемно семейство	26	3,8%	10,8%
Налагане на полицейска закрила	27	4,0%	11,3%
Настояване в социална услуга от резидентен тип	26	3,8%	10,8%
Задължителни предписания	2	0,3%	0,8%
Мерки по ЗЗДН	2	0,3%	0,8%
Общо:	677	100,0%	282,1%

Изхождайки от вече известните данни, че насилието над деца най-често се случва в семейството (годишни доклади по КМ), интерес представлява факта, че мярката за закрила в семейна среда е една от основните възможности за подкрепа на децата, жертви на насилие.

Резултатите показват, че рядко (0.8%) се използва възможността за налагане на рестриктивни мерки спрямо семейството или грижещия се за детето, от което вероятно може да произтича липсата на доверие към институциите. Настаняването при близки и роднини се очертава като една от основните алтернативи на грижа в случаи на насилие и пренебрегване на дете. Може да се каже, че е недостатъчно прилагана мярката „*полицейска закрила*“ при тези случаи.

Разпознаване белезите на насилие и работа по случай

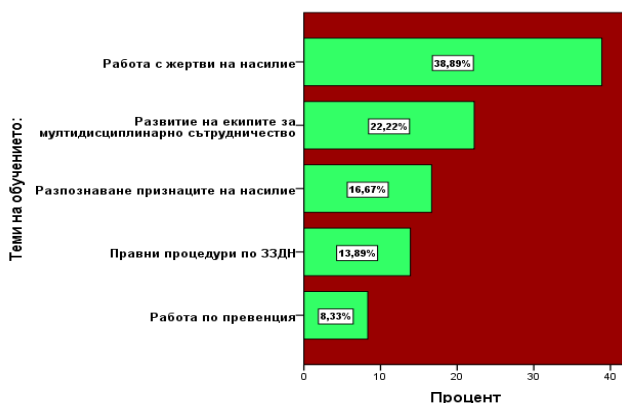
Повече от половината от изследваните лица (55%) са участвали в специализирани обучения за разпознаване белезите на насилие над деца.

Въпреки дългогодишния опит в областта на закрила на детето, 45% от респондентите не са участвали в специализирани обучения за разпознаване белезите на насилие и работа по случай на дете, жертва на насилие. Това дава основание да се отчете, че *обучението* на специалисти по теми, свързани с насилието над деца *не е добре застъпено*. Обучението на кадри не е основен приоритет в политиката по ЗД.

Обученията, в които са били включени 74.6% от участниците са организирани през последните три години, а за останалите 25,4 % - преди повече от три години.

Резултатите дават основание да се направи заключение, че обученията не са системни, а се провеждат в рамките на реализиран проект. Слабо са застъпени или липсват поддържащи обучения на служителите от ОЗД по теми, свързани с насилието над деца.

Всеки един от анкетираните е придобил знания поне по една от темите, представени на фиг. №9.

Фигура №9. Темы на обучение

Изхождайки от споделените затруднения при разпознаване белезите на насилие от 45.42% от респондентите, получените резултати ни дават основание да определим като недостатъчни обученията по тази тема. Слабо застъпена е темата за превенция на насилието над деца.

Отчита се статистическа зависимост (0.334) между професионалният опит и участието в обученията. С напредване на опита отпада и мотивацията за включване в обученията. Друга възможно причина е организиране на въвеждащи обученията за новопостъпили служители.

Коефициентът на Пирсън е равен на 0.002, което доказва наличие на зависимост между двата признака: професионален опит и участие в обученията. Коефициентът на Крамер² е 0,334, което означава, че връзката между променливите е средна. Връзката между двете променливи е еднопосочна и е средна по сила – намира се в границите от 0.3 до 0.7. Коефициентът на детерминация R Square е равен на 0,099, т.е. само 9,9% от участието в специализираното обучение за разпознаване

²Условно се приема, че когато коефициентът на Крамер е в границите от 0 до 0.3, връзката е слаба, от 0.3 до 0.7 – средна и над 0.7 – силна.

белезите на насилие над деца може да се обясни с фактора трудов стаж. Процентът е сравнително малък, което показва, *че има по-важни фактори от трудовия стаж, от които зависи включването в обучение.*

Като осъзната потребност се определя необходимостта от притежаване на знания и умения за идентифициране на рисковите фактори и групи, с цел работа по превенция.

Независимо дали са участвали или не са участвали в специализирани обучения за разпознаване белезите на насилие над деца, всички респонденти без изключение споделят мнението, че се нуждаят от допълнително обучение с оглед справяне със случаите на насилие в практиката. Съобщените потребности от допълнително обучение с оглед справяне със случаите на насилие са представени в табл. №5.

Таблица №5. Потребности от допълнителни обучения с оглед справяне със случаите на насилие в практиката

Какви потребности от допълнителни обучения имате, с оглед справяне със случаите на насилие в практиката?	Отговори		%на случаите
	Брой	%	
Разпознаване признаците на насилие	139	41,2%	57,9%
Разпознаване риска от насилие	156	46,3%	65,0%
Съобщаване и регистриране на случаите	42	12,5%	17,5%
Общо	337	100,0%	140,4%

На база получените резултати може да се направи заключение, че обученията за разпознаване рисковете от насилие и работата по превенция са слабо застъпени, въпреки че нуждата от тях се определя като основна потребност от служителите в ОЗД.

Идентифицираните трудности са свързани не толкова с регистриране на случаите, колкото с разпознаване белезите на насилие. Резултатите показват, че *респондентите са запознати със сложността на проблема.*

Според изследваните социалните работници, за да бъде подпомогната работата по проучване на сигналите и случаите на насилие над деца, от най-голямо значение са следните предпоставки: **ангажираност на всички органи за закрила (36,2%), мултидисциплинарен подход/подобряване на междуинституционалното взаимодействие (24,7%) и кадрово обезпечаване на ОЗД (15,3%),** (табл. №6).

Таблица №6. Предпоставки за подпомагане работата по проучване на сигналите и случаите на насилие над деца

Какво според Вас е необходимо, за да бъде подпомогната работата по проучване на сигналите и случаите на насилие над деца?	Отговори		% на случаите
	Брой	%	
Мултидисциплинарен подход/подобряване на междуинституционалното взаимодействие	58	22,5%	24,7%
Ангажираност на всички органи за закрила	85	32,9%	36,2%
Обучения на социалните работници и МДЕ	17	6,6%	7,2%
Кадрово обезпечаване на ОЗД	36	14,0%	15,3%
Делегиране на повече правомощия на ОЗД	16	6,2%	6,8%
Гарантиране защита на социалните работници, участвали в проучването	5	1,9%	2,1%
Социални услуги за подкрепа	9	3,5%	3,8%
Превантивна работа – информиране	15	5,8%	6,4%
Представяне на обратна връзка към ОЗД от съд и полиция	8	3,1%	3,4%
Щадящи процедури за разпит на деца	6	2,3%	2,6%
Не мога да преценя /не сме получавали сигнали	3	1,2%	1,3%

Делегиране на повече правомощия на служителите от ОЗД, обучения и превантивна работа са част от необходимите условия, които биха подпомогнали служителите от ОЗД при идентифициране, регистриране и проследяване на случаите на насилие.

Според анкетираните, подобряването на системата за идентифициране, регистриране и проследяване на случаите на насилие над деца, зависи най-вече от **„промени в нормативната уредба“**; **„въвеждащи и поддържащи обучения за всички органи по закрила, социални услуги“**; **„създаване на единна система за сигнализиране“**; **„повишаване обществената чувствителност и ангажираност“**; **„кадрово обезпечаване“**.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Страната ни е предприела редица законодателни промени – въведени са забрани за прилагане на насилие като метод на възпитание. Приети са стратегии и планове, с разписани дейности и мерки за превенция на насилието. Направена е сериозна стъпка за въвеждане на мултидисциплинарен подход, чрез подписаните споразумения за сътрудничество. Налична е нормативната уредба, регламентираща поддържането на Национална информационна система за деца в риск, в това число деца, жертви на насилие като е възложено на ДАЗД нейното поддържане. Към момента органът, осъществяващ практическата дейност по закрила на детето е въвел собствена ИИС, която не е достъпна за останалите участници в процеса. Наличната система позволява поддържане на някаква база данни, но същата не дава възможност да бъде направен анализ на явлението насилие – да се изследват причини, рискови, групи. Разписани са отделни секторни политики, целящи превенция на насилието над деца. Създадени са социални услуги за настаняване и подкрепа на деца, жертва на насилие. Не е постигната достатъчна ангажираност на всички отговорни институции. В резултат на направените анализи могат да се изведат следните основни извода:

- Налична е законодателна рамка, която регламентира задължението за сигнализиране органите за закрила при случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие. Направени са промени в ЗЗДет., с които изрично са вменени задължения на медицинските специалисти да сигнализират при констатиран риск за детето. Законово е регламентирано функционирането на различни системи за сигнализиране.

- Само една част от случаите на насилие над деца стават известни на отделите „Закрила на детето“, поради следните причини: наличие на предразсъдъци, незнание и недоверие към институциите, както и липсата на достатъчна чувствителност по проблема за насилието над деца.

- Затруднена е работата по вече докладвани случаи на насилие над деца, основна причина за което е *дефицит на умения за разпознаване белезите на насилие*. Няма единни критерии за класифициране на постъпващите сигнали по отношение видовете насилие

- Трудностите, с които се сблъскват социалните работници при работа по сигнал/случай на насилие над дете не зависят от типа населено място, в което работят. При проследяване на вече отворени случаи, служителите от ОЗД разчитат на собствения ресурс, въпреки използването на възможността за насочване към социална услуга. Има недостиг на човешки и материален ресурс.

- Слабо се използват законово регламентираните възможности за налагане на рестриктивни мерки спрямо родителите.

- Мултидисциплинарният подход (МДП) е намерил законова регулация с направените промени в ЗЗДет. Разширен е кръга на задължително представените участници в МДЕ, като са включени представители на районна прокуратура. МДП се е утвърдил като метод на работа в 4/5 от общините на територията на страната, като е постигнато добро взаимодействие със задължително представените структури. Въпреки това работата по случая остава ангажимент единствено на ОЗД.

- Не са добре застъпени дейностите по превенция. Дефицитът на умения за разпознаване рисковите фактори и белезите на насилие, възпрепятстват активното издирване и навременно разкриване на случаи, които не са докладвани, както и затруднява работата по превенция

- Обученията за придобиване на умения за разпознаване белезите на насилие са много слабо застъпени.

- За нуждите на мониторинга по КМ се събират данни само от задължително представените структури. Няма гаранция за надеждността на данните, тъй като различните институции водят по различен начин регистрите с база данни. Няма единно разбиране на понятието кризисна интервенция. Не са намерили

решения голяма част от идентифицираните при прилагането на КМ проблеми, които се повтарят във времето.

- Не са налични надеждни данни за общия брой докладвани случаи на насилие. Различните системи поддържат различни данни за случаи на насилие над деца, по различни индикатори, което прави невъзможна тяхната съпоставимост. Информацията е разпокъсана между отделните институции и се използва за собствената им дейност. Не се води подробна статистика за рисковите фактори, социални групи, повторяемост на случаите. Не е достатъчно добре регламентиран обмен на данни между отделните структури

- Системата за регистриране и проследяване на случай се нуждае от усъвършенстване, за което е необходима промяна в нормативната уредба, даване гласност на проблема, социални услуги за подкрепа, повишаване на обществената чувствителност.

Получените резултати **потвърждават дефинираната хипотеза:** Съществуващата практика за регистриране и проследяване на случаи на насилие над деца не дава възможност за реално отчитане параметрите на случаите на насилие над деца. Съществуващите механизми за взаимодействие се нуждаят от усъвършенстване.

ПРЕПОРЪКИ

Въз основа на резултатите от настоящото проучване можем да формулираме следните препоръки:

- Актуализиране на подписаното споразумение за сътрудничество, с детайлно разписани отговорности и механизъм за взаимодействие и обмен на информация между участниците, не само при постъпване на сигнал, но и при работа по случай.

- Въвеждане на единна система за сигнализиране, с регламентиран достъп на всеки един от органите за закрила.

- Въвеждане на унифицирани протоколи и разписан алгоритъм, който да подпомага и насочва социалния работник при получаване на сигнал за насилие.

- Събиране на информация от всички участници в МДЕ по предварително зададени ясни критерии, които да позволяват съпоставимост на данните.

- Контрол на данните на всички нива, както и създаване на интегрирана база данни, която да се координира от ДАЗД, както е регламентирано по закон.

- Системно, последователно, надграждащо обучение на екипите, възможност за супервизия от обучени специалисти в областта. Обучения, както на служителите от ОЗД, така и на членовете на МДЕ, при тясно сътрудничество с представители на академичната общност.

- Разширяване на мерките и дейностите по превенция на насилието.

ПРИНОСИ

1. За първи път е направено проучване сред представители на всички отдели за закрила на детето в България.
2. Изведени са основните трудности, проблеми при работа по случаи на насилие над деца.
3. Проучени са възможностите и е направена оценка на съществуващата система за регистриране случаите на насилие над деца.
4. Изведени са основните проблеми, дефицити, бариери и възможности за функциониране на системата за регистриране случаи на насилие над деца
5. Направен е задълбочен анализ на наличните мониторингови доклади за приложение на КМ, като са изведени основните трудности и се правят конкретни предложения за оптимизиране на мониторинга на действащия КМ.

ПУБЛИКАЦИИ И УЧАСТИЯ В ПРОЕКТИ И НАУЧНИ ФОРУМИ С ПРЕДСТАВЯНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Публикации

1. Станчева-Попкостадинова, В., **Керанкова, Е.** (2016). Проблеми и перспективи при регистриране случаи на насилие и пренебрегване на деца, В: В. Станчева-Попкостадинова (Ред.). Актуални проблеми в социалната работа, Благоевград, 62-77
2. Керанкова, Е. (2021). Системи за регистриране на случаи на насилие над деца В: М.Чолакова (Ред.). Актуални проблеми в социалната работа, Благоевград, 72-86
3. Керанкова, Е. (под печат).Регистриране на сигнали и проследяване на случаи на насилие и пренебрегване на деца – през погледа на експерти. Педагогически и социални изследвания.
4. Станчева-Попкостадинова, В., **Е.Керанкова** (под печат). Нормативна база за превенция и регистриране случаи на насилие над деца. Годишник на СУБ-Благоевград.

Участие в научни форуми

1. Станчева-Попкостадинова, В., Г. Богдански, **Е.Керанкова.** Дневни центрове за деца с интелектуални затруднения (1993-2003). Международна конференция “Обществено подпомагане и социална работа в България: история, институции, идеологии, имена”, Благоевград, 16-18 Септември 2004
2. **Елена Керанкова,** Васка Станчева-Попкостадинова. Реализиране на национална стратегия „Визия на деинституционализация на децата в Република България“ в област Благоевград. Студентски научна конференция-ФОЗЗГС, Благоевград 27.04.2016 г.
3. Станчева-Попкостадинова, В., **Е. Керанкова.** *Ефективност на системата за регистриране случаи на насилие и пренебрегване на деца.* Програма и резюмета от Национална конференция по детска неврология, психиатрия и психология

на развитието с международно участие, 20-22.10.2016г., гр. София, с.88-89

4. **Е. Керанкова, В. Станчева-Попкостадинова.** Политики и процедури за превенция на насилие над деца. 18-та студентска научна конференция, Благоевград, 12 май 2017г.
5. **Елена Керанкова (2019).** Системи за регистриране **случаи на насилие над деца.** 20-та студентска научна конференция на Факултет „Обществено здраве, здравни грижи и спорт“, 16-ти април 2019, Университетски център „Бачиново“, Благоевград

Участие в проекти

1. Проект „Координиран отговор на насилие и пренебрегване на деца чрез минимална база от данни: от планиране към практика“CAN-MDS II REC-RDAP-GBV-AG-2017 (2018-2021).
2. Проект [JUST/2012/DAP/AG/3250] „Координиран отговор към насилие и пренебрегване на деца чрез минимален набор от данни“, участник. Daphne III Programme (2007-13) of the European Commission - DG Justice, Freedom&Security (2013-2015).
3. Проект PR-B6/20: „Ефективност на социалната работа в лечебни заведения“ (Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност) – участник (2020).
4. Проект RP – B7-17 “Проучване на предизвикателствата пред ефективността на интегрираните социално-здравни услуги“ - участник (2017).
5. Проект BG05M2OP001-2.002-0001, Договор № 16/26.09.2016, "Студентски практики - фаза I", Финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове: ментор (2016-2018).

Библиография

- ДАЗД, Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в РБългария“ и План за действие за нейното изпълнение
- ДАЗД, Национална стратегия за превенция на насилие над деца (2017-2020)
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=758>
- ДАЗД, Периодичен отчет по изпълнението на плана за действие 2017-2018 г. към Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2017-2020
- ДАЗД, Отчет за изпълнението на Националния план за превенция на насилието над деца за периода 2012 - 2014 г. ДАЗД http://sacp.government.bg/media/cms_page_media/22/Otchet%20nasilie%202014_1.doc
- Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2010). Споразумение за действия при деца в риск. Споразумение за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила при случаи на деца, жертви
- Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2012). Доклад „Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция“ ДАЗД
- Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2013). Доклад „Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция“ ДАЗД
- Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2014). Доклад „Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция“ ДАЗД
- Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2015) Доклад „Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от

насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция “
ДАЗД

Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2016). Доклад
„Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при
работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от
насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция “
ДАЗД

Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2017). Доклад
„Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при
работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от
насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция“
ДАЗД

Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2018). Доклад
„Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при
работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от
насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция“
ДАЗД

Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД, 2019). Доклад
„Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при
работа по случаи на деца, жертва на насилие или в риск от
насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция
“ДАЗД,

Държавна агенция за закрила на детето, Споразумение за действия
при деца в риск. Споразумение за сътрудничество и
координиране на работата на териториалните структури на
органите за закрила при случаи на деца, жертви или в риск от
насилие и при кризисна интервенция ДАЗД.
[http://sacp.government.bg/deinosti/sporazumenie-deistvia-deca-
risk/](http://sacp.government.bg/deinosti/sporazumenie-deistvia-deca-risk/)

Държавна агенция за закрила на детето. Национален план за
превенция на насилието над деца.

Държавна агенция за закрила на детето. Национална стратегия за
закрила на дете-

Държавна агенция за закрила на детето. Национална стратегия за
превенция на насилиенад деца (2017–2020).

Държавна агенция за закрила на детето. План за действие за периода
2017-2018 г. към Национална програма за превенция на

- насилието и злоупотребата с деца (2017-2020г.)
<https://www.google.com/url?q=http://www.strategy.bg>.
- Закон за закрила на детето. ДВ бр. 24 от 22.03.2019 г.
- Конвенция за права на детето. ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г.
- Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето. В. бр.66 от 25 Юли 2003 г., изм. и доп. ДВ. бр.37 от 7 Май 2019 г.Семеен кодекс. Обн. ДВ. бр. 47 от 23 Юни 2009, изм. ДВ. бр. 74 от 20 Септември 2016
- Станчева-Попкостадинова, В. (2018). Система за регистриране и наблюдение на случаи на насилие и пренебрегване на деца (CAN_MDS) – възможности за приложение в България. Балканистичен Форум, 2, 162-181
- Станчева-Попкостадинова, В. (2019). Превенция на насилие над деца-мултидисциплинарна перспектива. София, PENSOFT
- Станчева-Попкостадинова, В., Керанкова, Е. (2016). Проблеми и перспективи при регистриране случаи на насилие и пренебрегване на деца, В: Станчева-Попкостадинова, В. (Ред.). Актуални проблеми в социалната работа (с. 62-77). Благоевград:Университетско издателство „Неофит Рилски
- Fallon, B., Trocmé, N., Fluke, J., ... Yuan, Y-Y. (2010). Methodological challenges in measuring child maltreatment. Child abuse and neglect, 34 (1), 70-79
- Leeb, R. T., Lewis, T. & Zolotor, A. J. (2011). A review of the physical and mental health consequences of child abuse and neglect and implications for practice. American Journal of Life style Medicine, 5(5), 454–468.
- World Health Organization (1999). Report of the consultation on child abuse prevention. Geneva: WHO.